

EMİ TANIN “YÜZ SIRLI HISS” ROMANINDA “ÖZÜNÜNKÜ” VƏ “ÖZGƏ” KONSEPTİ (İmaqologiya problemləri əsasında)

Nigar Əsgərova

Bakı Slavyan Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: nigar1988sport@gmail.com

Xülasə. Məqalədə müasir Amerika ədəbiyyatının nümayəndəsi Emi Tanın “Yüz sirli hiss” romanı imaqologiya problemləri müstəvisində öyrənilir. “Özünükü” və “özgə” konsepti Şərqi-Qərbi dioxotomiyası kontekstində amerikalı və çinli obrazları kimi araşdırılır.

Açar sözlər: Emi Tan, “Yüz sirli hiss”, imaqologiya, “Özünükü” və “Özgə” konsepti.

**THE CONCEPT OF “OWN” AND “ALIEN”
IN AMY TAN'S NOVEL “HUNDRED
SECRET SENSES” (on the imagology
problems basis)**

Nigar Asgarova
Baku Slavic University, Baku, Azerbaijan

Abstract. The novel by modern American writer Amy Tan «Hundred secret senses» is analyzed on the basis of imagology problems in the article. The concept of «Own» and «Alien» is in context as American and Chinese images in East-West dichotomy.

Keywords: Amy Tan, “The Hundred Secret Senses”, imagology, the concept of “Own” and “Alien”.

**КОНЦЕПТ “СВОЙ” И “ЧУЖОЙ” В
РОМАНЕ ЭМИ ТАН “СТО СЕКРЕТНЫХ
ЧУВСТВ” (на основе проблем имагологии)**

Нигяр Аскерова
*Бакинский славянский университет, Баку,
Азербайджан*

Резюме. В статье на основе проблем имагологии изучается роман современного американского писателя Эми Тан «Сто секретных чувств». Концепт «свой» и «чужой» рассматривается в контексте Восточно-Западной дихотомии, как образы американца и китайца.

Ключевые слова: Эми Тан, «Сто секретных чувств», имагология, концепт “Свой” и “Чужой”.

1. Giriş

Bizim mədəniyyətimiz “özünükü” müstəvisində ən müsbət keyfiyyətləri birləşdirən məhrəm dəyərləri əhatə etsə də “başqa” mədəniyyət qəribə və bəzən də anlaşılmaz, qəbuledilməz kimi səslənir. “Özünükü” çox vaxt özəl və dəyərli, “özgə” isə anlaşılmaz və “yad” kimi görünür. “Biz” və “onlar” və ya “özünükü” və “özgə” anlayışları etnomərkəzçilikdə milli təəssübkeşliyin daha üstün olması ilə bağlı olsa da burada bir vacib məqamı da qeyd etmək yerinə düşər: digər xalqları öz mədəniyyətindən və görmə bucağından şərh etmək və dəyərləndirmək istəyi. Bu səbəbdən “özünükü” və “özgə” konseptləri biri-biri ilə bağlı anlayışlardı və xalqların özünüdərk və öz müqəddəratını həll etmə mərhələlərində vacib rola malikdirlər. İngilis tədqiqatçısı J.-M.Mur “Müqayisəli imaqologiya və qəribəlik fenomeni” məqaləsində “başqası” və “özgə” anlayışlarını izah edərkən yazır ki, bu yanaşma etnik və milli stereotipləri özündə daşıyan bədii obrazlardır [4, s.27]. Bu obrazların bədii həlli

E.Tanın “Yüz sirlı hiss” (Amy Tan, “The Hundred Secret Senses”, 1995) romanında Şərq-Qərb dixotomiyası müstəvisində öz əksini tapır.

Əsrlərlə Şərq və Qərb dünyanın sosial-iqtisadi və mədəni fərqlərə malik iki qütbü kimi deyil, daha çox biri-birindən köklü şəkildə fərqlənən ətalətin və tərəqqinin, durğunluğun və rifahın, despotizmin və azadlığın təcəssümü kimi təqdim edilib. Şərqlin representasiyası bir qayda olaraq etnomərkəzçiliyin əhatə dairəsində təsəvvür edilir, Qərb norma kimi çıxış edir, Şərq isə bu normaya qarşı müqayisəli şəkildə təqdim edilirdi. Elə bununla bağlı oriyentalizmi Avropanın Şərq üzərində gücünün simvolu kimi irəli sürən Edvard Saidin “Orientalizm” əsərini xatırlamaq kifayət edir ki, “özününkü” və “özgə” konsepti daha aydın başa düşülsün.

Qərb təsəvvüründə ümumiləşdirilmiş oriyentalizm obrazı formalaşmışdır və Çin xalqının obrazı daha çox “özgə”, uzaq və bəzən də düşmən kimi görünürdü. Tarixin müəyyən dönəmində isə Çin “sirlı yer” kimi təqdim edilirdi. Amerikaya köç edən çinli mühacirlərin gəlişindən sonra “Çin təhlükəsi”, “sarı təhlükə” diskursu da yayılmağa başladı.

Çinli və amerikalı stereotiplərdə özünü “biz”lərə və “başqaları”na ayırmaq istəyi eyni dərəcədə görünür. Öz milli əlamətlərini və eyni zamanda da milli keyfiyyətlərini “yerlilərdən” ayırmaq, yerlilərin isə çinlilərə “gəlmə” göz ilə baxmaları mədəni və siyasi sərhədləri cızdı. “Biz” və “özgə” konsepti “başqası”nı anlayıb başa düşməyin əsas yolu olsa da, daha çox özgələşmənin, stereotiplərin yayılmasının əsasını təşkil etdi. Qriqori Çxartaşvili “Şərq yoxdursa Qərb də yoxdur (Dünya ədəbiyyatının yeni androqini haqqında)” məqaləsində yazır ki, “..Qərb və Şərq var, ya yoxdur? Onlar biri-birini anlayacaq, ya yox? Onlar yaxınlaşacaq, ya yox? (Yerlə və Göyün Qiyamət günü yaxınlaşmasından əvvəl nəzərdə tutulur)... “Şərq” Qərb üçün özgə, tanış olmayan, ekzotik görünürdü. Təbii ki, tam əksi də bu tərəfdən. Bununla belə Şərq anlayışı, əsil Şərq avropalılar üçün hər zaman meridianını dəyişirdi” [6].

Maraqlıdır ki, Emi Tanın yaradıcılığında əksini tapan Şərq və Qərb, Çin və Amerika yorumları müasirlərinin dominant oriyentalizmindən xilas oldu. Onun romanlarında Şərq-Qərb münasibətləri biri-birlərindən üstün və ya fərqli şəkildə deyil, əksinə paralel şəkildə, öz koordinatlarında mövcuddur. Mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqəsi Emi Tanın roman yaradıcılığında yalnız müstəqil kəsişmələriylə və ya oxşarlığı ilə deyil, fərqliliyi ilə qiymətlidir. “Özününkü” və “özgə” arasında qarşılıqlı əlaqələr artıq “bizim” “onlarla” iç-içə keçmə prosesinə yol açdı, bu iki konseptin qarşılıqlı mübadiləsi ilə nəticələndi. Onun romanlarındakı Şərq və Qərb dünyalarının toqquşduğu situasiyalarda yaxınlaşma, anlaşma və “başqasını” dərk etmə kimi vacib məqamlar özünü büruzə verdi. Bu romanların özəlliyi ondadır ki, artıq proses qarşıdurma şəklində deyil, “özgə” mədəni kodların “özününkü”ləşməsi və oriyentalizm ədəbiyyatına xas statik Çin deyil, “özününkü”, tanış və daima dəyişən kimi görünür.

2. Şərq-Qərb dixotomiyası çinli və amerikalı obrazında

Müxtəlif mədəniyyətlər arasında dialoq Amerika-Asiya yazıçılarının mövzu dairəsini müəyyən edir və bu sıraya Maksin Honq Kinqstonun “Dünyanın beşinci kitabı”, Fren Çinin “Sakit okeanın çinlisi”, Emi Tanın “Yüz sirlı hiss” romanları bir xətt üzrə – mədəniyyətlərin

ilkın təması, qarşılıqlı hörmətə əsaslanan uğurlu dialoqa söykənir. Emi Tanın roman qəhrəmanları isə iki mədəniyyət, iki dövlətin nümayəndələridirlər və onlar bir tarixi-mədəni məkanda qərar tuturlar. “Özgə” “özününkü”lərə çevrilir, bir məkanda iki mədəniyyətin daşıyıcıları kimi birgəməvcudluq şəraitində yaşayırlar. Lakin bu harmoniyaya müəllif təhkiyəsində çətin və mürəkkəb yolu qət etdikdən sonra çatmaq olur. Burada bir vacib məqamı da qeyd etmək yerinə düşər ki, Emi Tan yaradıcılığında “özgə” və “özününkü” konseptinə “yaxın” və “uzaq” anlayışlarını da əlavə etmək, onları bir arada nəzərdən keçirmək olar. Bu onunla bağlıdır ki, Emi Tan mənşəyi etibarilə amerikalılar üçün “özgə, elə bu səbəbdən o, amerikalılar üçün “gəlmə”dir. Çin isə soy-kökü və mədəni kodları baxımından onun “özününkü”dür və elə bu səbəbdən o, Çin mədəniyyəti kontekstində düşünür və “yerli”lərə “yad”dır. Bu paradoks onun roman dünyasında “özününkü” və “özgə” konseptini daha yaxından anlayıb başa düşməyi əsaslandırır. “Özününkü”, lakin “uzaq” Çin onun yaradıcılığının formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır. Amma elə bu, yaxın-uzaq dixotomiya “özgə”, amma eyni zamanda da “yaxın” Amerikaya kənardan baxmağa şərait yaratdı. Məhz “özgə” olan Amerikadakı həyatı ona “uzaq” amma “özününkü” olan Çini dəyərləndirməyə və olduğu kimi qəbul etməyə yol açdı.

Amerikada yaşayan çinli mühacirlər haqqında yazan Emi Tan həmçinin kimlik axtarırları və bu yolda özümlülük əldə edən çinlidən bəhs edirdi. Amma bütün hallarda yazıçı Amerika demokratiyasına sığınan və öz gələcəyini bu torpaqda təsəvvür edən “gəlmə”ləri iki mədəniyyətin daşıyıcısı olan insan obrazında təsvir edir. “Min sirli hiss” romanın qəhrəmanları da iki mədəniyyətin daşıyıcıları kimi çıxış edirlər. Olivia Amerika cəmiyyətinə assimilyasiya olan və dünyaya Qərb düşüncələri ilə baxan, Çindən gələn Quan isə Amerikada yaşamasına baxmayaraq ingilis dilində düz-əməlli danışa bilməyən, yalnız əcdadlarının ruhları ilə danışan şərqli kimi təqdim edilir. Görünən odur ki, Emi Tan Şərqlə Qərbin, materiya ilə ruhun, rəşionalizmlə intuisiyanın qarşıdurmasında Amerika ilə Çini iki müxtəlif qütblər kimi göstərsə də heç bir halda haqlı və haqsızın, zülmət və işığın tərəfini tutmur və bu şəkildə seçimi oxucuya buraxır.

İlk sətirlərdən oxuyuruq: “Bacım Quan gözlərinin İn olduğuna inanır”(5;2). Emi Tan qəhrəmanın dili ilə danışılan hadisələrdə onun incə, duyğusal dünyasını təsvir edir, amma eyni zamanda onun rəşional düşüncələrini də vurğulamağı unutmur. Bacısı Quan ilə dialoqunda isə gerçəklə xəyal dünyasını, ağıl ilə hissləri canlandırır:

“- Mənim gözlərim İndir.

- Hansı gözlərin?
- Bu həqiqətdir. Mənim gözlərim İndir. Mən İn insanlarını görə bilirəm.
- Bu nə deməkdir?
- İn insanları ölənlərdir.

Mən təəccüblə ona baxdım.

- Nə? Sən ölüləri görürsən?

- Heç kimə demə. Heç vaxt. Söz verirsen?” [5; 7].

Reallığı, məntiqi və Qərbi təcəssüm edən Olivia üçün şərqli Quanın ruhlar aləmi ilə yaxınlığı anlaşılmaz və inandırıcı görünmür və bu səbəbdən onun sirrini açır. Qərb və Şərq tarixindəki fəvqəltəbiiliyin, qeyri-adiliyin oxşar və fərqli məqamlarını tədqiq edən “Ədəbiyyat tarixi, narrativ və mədəniyyət” toplusunun müəllifləri belə qənaətə gəlirlər ki, qərblilər üçün “qeyri-adi və fəvqəltəbiiliklə reallıq biri-birindən ayrı iki dünyanı əks etdirdiyi halda” şərqli üçün “canlı və ölü bir dünyanın iki üzüdür və onların yolları kəsişə bilər” [5, s.25]. Bu vacib məqam Emi Tanın “Yüz sirlər” romanının aparıcı ideyalarındandır.

Digər tərəfdən Quan Oliviaya atasının Çindəki ailəsinə atıb Amerikaya gəlməsi səbəbini xəyal etdiyi, arzuladığı ölkədəki xoşbəxtliyinin axtarışları ilə izah edir: “Quan mənə dedi ki, atamız həyata keçmədiyi arzularıyla xəstələnmişdi” [5, s.29].

Atalarının gözəl və zəngin həyat arxasınca Amerikaya köçməsi, hələ dünyaya gəlməmiş Quanı anası ilə birgə tərki etməsi arzularını reallaşdırmaq istədiyi şərqli Qərbə – Amerikaya çəkib aparır. Bu hadisə Quanın yaddaşında silinməz iz buraxır və atasının ölümündən sonra ögey bacısı Olivianın yanında yaşaması atası ilə bağlı xatirələrinin gerçəkləşməsi kimi görünür. Lakin Quan son günə qədər Çinlə mənəvi bağlılığını itirmir.

Olivia isə Amerika milli ruhunu təcəssüm edir. Romandakı əsas hadisələr Amerikada doğulan Olivianın ətrafında baş verir. Onun bacısına qarşı yersiz qəzəbi və anlaşılmaz münasibəti tədricən azalır və bu azalma Quanın tanımağa çalışdığı Çin mədəniyyəti və milli kimlik axtarışları fonunda baş verir. Günah hissi və onu dəf etmək istəyi Çin mədəniyyətini anlayıb, dərk edib, qəbul etmə mərhələsinə qədər yüksəlir. Olivianın iki mədəniyyətin daşıyıcısı mərhələsinə yüksəlişi Quanın onun kimlik axtarışlarına gedən yolda bələdçi kimi çıxış etməsi ilə bağlıdır. Öz milli və etnik kimliyini qəbul edib tanımasına gedən yolda o, əcdadlarından gələn dərin insani keyfiyyətləri də qazanır. Amma bu yolun sonuna qədər bacısı ilə arasındakı münasibətlər iki qütbün bir üzünü kimi təsvir edilir. Əgər Olivia üçün ilk günlər Quan təhlükə daşıyan güc-qüvvə idisə, eyni zamanda da Şərq və Qərb arasındakı müxtəlifliyin daşıyıcısı kimi qəbul olunurdu. Lakin tədricən çinli bacısı daha dərin mədəni ayrılıqlara yol açır, Çin mədəniyyətinin sirlərini, bilinməyən tərəflərini təcəssüm edir.

Olivia isə çinli üz cizgiləri istisna olmaqla, tamamilə amerikalıdır. O, məsələlərə məntiqlə yanaşır və olanlara soyuqqanlıdır. Lakin bununla o, şəxsi həyatında məmnun deyil, şəxsi keyfiyyətlərini itirib və bu ona əzab verir. Olivianın şəxsiyyət böhranı onun həyat yoldaşından ayrılması ilə bağlı görünərsə də, onda mədəni dəyərlərin, soy-kökə bağlılığın yoxluğu daha böyük problemlərdən xəbər verir. Bu səbəbdən onun şəxsiyyəti ilə bağlı problemlər kimliyinin axtarışları ilə həmahəng səslənir. Quan isə öz növbəsində bacısı üçün etnik və milli kimliyin başlanğıcı kimi çıxış etsə də Olivia onun varlığını nə qəbul, nə də inkar edir. Romanın baş qəhrəmanı Olivia olsa da, hadisələrin inkişafında Quan əsas personaj kimi çıxış edir və hər iki obraz “özünü” anlayışını iki müxtəlif baxış bucaqlarından təqdim edirlər. “Uzaq” “özünü” əcdadlarının ruhuyla bağlı olan, ənənəvi çinli anlayışını özündə daşıyarsa, “yaxın” “özü” daha çox tolerant və liberal dəyərləri daşıyan, rəşadətli düşüncənin simvolu kimi

çıxış edir. Biri-birinə qarşı duran bu iki obraz “özgə” konsepti ilə baxılında iki tərəfin bir üzüdür. Olivia “özünükü” kimi roman boyu ziddiyyətli görünür, Çin və çinlilər “özgə” kimi təqdim edilsə də daha çox “özünükü” kimi təsvir edilir. Demək hər bir milli mədəniyyətdə “özgə” “özünü” tanımaq üçün vacib şərtlərdəndir, başqa sözlə “özünükü”ndən “özgə”ni tanımaq olur. “Özgə”yə münasibət Olivia və Quanda birmənalı anlaşılır və daima dəyişir, Amerikadakı Oliviyada Çin “özgə” olduğu halda, Çinə gələndə “özünükü”nə çevrildiyi kimi, Quan da Çinə qayıdanda Amerikanı artıq “özgə” kimi görmür. Paradoks ondadır ki, Quan Amerikada yaşadığı müddətdə digər çinlilər kimi qapalı həyat sürür və məhdud insanlarla ünsiyyət qurur. Görünür Qərb və Şərq arasında mövcud olana stereotiplər müəllif tərəfindən qarşılıqlı inamsızlıq kimi təqdim edilir. Elə bu səbəbdən əsərin əvvəlində də hər iki bacı üçün “özgə”-“özünükü” qarşıdurması keçilməz sədd kimi görünür.

İki dünyanın varlığı Olivia üçün başa düşülmür, çünki o, məntiq qanunlarını qəbul edir. Lakin tədricən Olivia çinlilərə “özgə” deyil “özünükü” kimi baxır, Şərq ənənəsinə və dəyərlərinə hörmətlə yanaşır. Amerikalı çinliləri isə onun “özünükü”nə çevrilir. Çoxəsirlik tarixi olan Çin hörmət və ehtiram yerinə çevrildikcə o, özünü dərk edir, öz kimliyinə qovuşur.

Nəticə. Emi Tan oxucunu Çin mədəniyyətinə, mənəvi-ruhani aləminə cəlb etməklə “özgə”ni dərk etməyə və anlamağa imkan yaradır və beləcə, “özünü” – Amerikada doğulan və həyat sürən çinlini qərblinin qavrayışı ilə dərk etməyə yol açır. Olivia dünyaya bütöv şəkildə baxan, iki dünyanı qəbul edib yaşayan, başqa yaşayış formalarını qəbul edən “özgə”nin də olduğu dünyaya qədəm qoyur: “Mənim bildiklərim ona bənzədi ki, qırıntılardan bir şəkil birləşdirdim, beləcə, aşağı keyfiyyətli reproduksiya əldə etdim. Sonda bütün cəhdlərim tam məyusluqla bitdi” [5, s.350]. Hər iki dünyanın varlığını qəbul edən, şərqli və qərblini bir arada görən Olivia rəşional və irrəşional həyatı qarşılaşdıraraq anlayır ki, dünyanın bütövlüyü yalnız hər iki qütbün birliyindən keçir. Onun əsas bildiyi rəşional dünya birtərəfli yanaşmadır və yalnız irrəşional duyumla birgə o bütöv ola bilər.

Olivia üçün bütöv dünya Quanla yaxınlaşmasından sonra yarandı və bacısı ona Çini tanıtdı, əcdadlarının yaşadığı və əsrlərlə özündə daşdığı Çin mədəni dəyərlərini ona ötürdü. Məhz bu səbəbdən Olivia sonda anlayır: “Dünya sadəcə yer deyil, o qəlbin, ruhun məkanıdır. Ruh isə sevgidir, hüdudsuzdur, sonsuzdur, bizi həqiqəti dərk etməyə sövq edən hər şeydir. Əvvəllər əmin idim ki, sevgi xoşbəxtlikdən başqa bir şey deyil. İndi mən bilirəm ki, sevgi kədərdir, narahatlıqdır, iman və ümiddir. Xəyallara inanmaq isə ruhun ölməzliyinə inamdır. Əgər sevdiklərimiz ölürsə, bu o deməkdir ki, bundan sonra biz onları adi hissələrin köməyi ilə dərk edə bilmərik. Amma onları xatırlasaq, yüz sirlili hissələrin köməyi ilə hər zaman tapa bilmərik” [5, s.356]. Olivianın bacısı ilə münasibətləri əcdadları ilə dialoqudur. O, bu dialoqu istədiyini kimi Amerikaya yerləşdirə bilməsə də, öz ruhunda qoruyub saxlayacağına əmindir.

Ədəbiyyat

1. Dissanayake W., Bradbury S. (1989), *Literary History, Narrative, and Culture. Selected conference papers.* College of Languages, Linguistics, and Literature, University of Hawaii, 142p.
2. Dong L. *Reading Amy Tan.* Dublin: Libraries Unlimited. 2009, 138p.
3. Huntley E.D. (1998), *Amy Tan: a critical companion.* Westport: Greenwood Press, 184p.
4. Swiderska M. (2013). *Comparativist Imagology and the Phenomenon of Strangeness.* CLCWeb: Comparative Literature and Culture 15.7 <https://doi.org/10.7771/1481-4374.2387>
5. Tan A. (2019), *The Hundred Secret Senses.* London: Penguin Books, 368p.
6. Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет (О новом андрогине в мировой литературе). <https://magazines.gorky.media/inostran/-1996/9/no-net-vostoka-i-zapada-net-o-novom-androgine-v-mirovoj-literature.html>